

*Душанка Слијепчевић, МА – виши асистент (докторанд)¹
Факултет политичких наука
Универзитет у Бањој Луци*

ИЗАЗОВИ КЛИМАТСКИХ ПРОМЈЕНА: КА СРПСКОМ ЗЕЛЕНОМ НОВОМ ДОГОВОРУ²

Први тигар зелене љевице и универзитетски професор јеврејске, феминистичке и алтер-глобализацијске провенијенције, Наоми Клајн, у свом монографском научном остварењу из 2019. године – *У пламену: (Горући) случај за Зелени нови договор*, образлаже узроке и посљедице климатских промјена, изазваних антропогеним фактором, као и начине превенције њиховог даљњег заоштравања. *Климатске промјене* су порука да многе од идеја западне културе више нису одрживе. Представљају изазовно откриће за све оне одгајане на просвјетитељским идеалима напретка, ненавикле да им амбиције буду ограничене природним границама. То важи и за етатистичку љевицу као и за неолибералну десницу.

Одговарајући на *десничарске оптужбе* да су климатске промјене Тројански коњ, дизајниран да укине капитализам и замијени га неком врстом еко-социјализма, Наоми Клајн одговара да 70-75% самоидентификованих либерала и демократа прихвата научни консензус, да људи мијењају климу, насупрот чега је само око 20% самоидентификованих републиканаца који прихватају тај научни исказ, док га преостала већина одбацује и пориче. Наоми истиче да је климатско порицање постало суштинско питање идентитета на десници, потпуно повезано са одбраном садашњих система богатства и моћи. Тако за њих климатске промјене чине неку врсту љевичарске револуције, која је практично неизбјежна, због чега су толико одлучни да поричу реалност климатских промјена. Истина је само да савремени екологизам успјешно унапрјеђује многе од узрока који су драги љевици: прерасподјела богатства, виши порези, веће интервенције владе, регулација и слично. Док десничари воле да призивају баук комунизма, како би уплашили Американце због климатских акција, реалност је да је и државни социјализам из совјетске ере био катастрофа за климу. Есплоатисао је ресурсе подједнако, као и капитализам, и бацао отпад исто тако непромишљено. То потврђује чињеница да су, прије пада Берлинског зида, Руси и Чеси имали чак и већи отисак угљеника по глави становника у односу на људе у Канади, Аустралији и Великој Британији. Десничари имају добар разлог да се плаше јер долазак до нових економских система захтијева дерогирање идеологије слободног тржишта која је доминирала глобалном економијом више од 3 деценије.

Клајн се користи *историјско-компаративним методом*, повлачећи историјску аналогију између *Зеленог новог договора* и *Новог договора* Френклина Делано Рузвелта,

¹ dusanka.slijepcevic@fpm.unibl.org

² Осврт на неке идеје из неких поглавља електронског издања књиге: Klein, Naomi. (2019). *On Fire: The Burning Case for a Green New Deal*. Canada: Alfred A. Knopf Canada, p. 249; <http://groupelavigne.free.fr/klein2019.pdf>; Више идеја могуће је пронаћи у приказу целокупне књиге, у предстојећем броју научног часописа *Социолошки дискурс*.

будући да је Рузвелтов Нови договор одговорио на биједу и слом из периода Велике депресије, захваљујући: јавним политикама и јавним улагањима, од увођења социјалне сигурности и закона о минималној плати, до електрификације руралних области Америке и изградње јефтине станоградње у градовима, до садње више од 2 милијарде дрвећа, преко обезбјеђивања приступачног јавног превоза, смањених расних и родних разлика у богатству и градског живота који је окончао битку са саобраћајем, загађењем и буком. Дакле, Рузвелтова либерална држава благостања је директно запослила више од 10 милиона људи, већину руралне Америке по први пут електрификовала, стотине хиљада нових зграда саградила, више од 2 милијарде дрвећа засадила, 800 нових државних паркова развила и стотине хиљада јавних умјетничких радова организовала. Зелени нови договор слично почива на великом улагању у обновљиву енергију, енергетску ефикасност и чист превоз. Истиче се и да радници, који ће транзитирати из старе ка новој економији, треба да буду заштићени, с гарантованим пословима, за све који хоће да раде.

Пошто су климатске промјене *колективни проблем* отуда захтијевају и колективне акције, као што су велике инвестиције, ради смањења емисија CO₂ на глобалном нивоу. Промјена наше културе у смјеру поштивања ограничења природе захтијеваће све наше колективне капацитете, да бисмо се ослободили фосилних горива и обезбиједили комуналну инфраструктуру за надлазеће изазове. То значи: подизање подземне жељезнице, трамваја који су доступни свуда и свима (можда чак и бесплатни), енергетски ефикасну и приступачну станоградњу дуж тих транзитних линија, паметне електричне мреже, које врше трансфер обновљиве енергије и слично. Важно је *планирање* не само на националном и међународном нивоу, него и сваки град и заједница треба да планирају како ће транзитирати са фосилних горива. То ће отворити прилику за *партиципативну демократију* сусједа, који се у граду сусрећу да би дијелили идеје о томе како реорганизовати своје заједнице на ниске емисије угљеника. Треба планирати и нова радна мјеста. Потребно је враћање *регулације над корпоративним сектором*, кроз субвенције за обновљиву енергију и одговорно управљање земљиштем. Опасном и деструктивном понашању корпорација треба стати на пут на више фронтова: увођењем строгих ограничења на емисије угљеника, које корпорације емитују, забрана нових електрана на угаљ, постепено укидање прљавих пројеката екстракције енергије и слично. Надаље, климатске промјене не захтијевају прекид трговине, али захтијевају *ревизију непромишљеног облика „слободне трговине“*. Индустијски развијене земље су се стабилизовале дјелимично због тога што је међународна трговина омогућила овим земљама да премјесте своју прљаву производњу (релокализација производње) у друге земље, попут Кине. Пораст емисија из робе произведене у земљама у развоју, али потрошене у индустријализованим земљама, био је 6 пута већи од уштеде емисија у индустријализованим земљама.

Само је неколико земаља, а најзначајније су Кина и Њемачка, направило довољно озбиљна улагања у сектор обновљивих извора енергије. Када су амбициозни циљеви и снажни политички механизми усклађени, могуће је промијенити практично све аспекте друштва у изузетно кратком року, баш као што треба да урадимо у суочавању са климатским сломом данас. Кина је сада свјетски лидер у производњи енергије Сунца, вјетра и хидро-енергије, док потрошња угља опада. Иако је гњев јавности због токсичног загађења ваздуха успио да затвори многе електране на угаљ у Кини и да блокира изградњу многих

нових, ипак се 100 нових фабрика гради у другим земљама уз учешће Кине. Другим ријечима, као што су Сјеверна Америка и Европа предале велики дио својих емисија Кини заједно са производњом, тако сада Кина предаје дио својих емисија сиромашнијим дијеловима свијета. Спомиње се и *Маршалов план* као вид Новог договора за западну и јужну Европу. У Западној Њемачкој САД влада је потрошила милијарде да би обновила мјешовиту економију, која ће имати широку подршку и која ће поткопати растућу подршку социјализму, док ће обезбјеђивати растуће тржиште за САД извоз. То је значило директно стварање нових радних мјеста од стране државе, огромне инвестиције у јавни сектор, субвенције за њемачке фирме и подршку за јаке синдикате. Овај напор се сматрао најуспјешнијом дипломатском иницијативом Вашингтона. Ипак, Клајн истиче да је највеће ограничење и Новог договора и Маршаловог плана, што су успјели да покрену и масовно прошире *животни стил са високим садржајем угљеника (конзумеризам)* у ширењу предграђа и једнократне потрошње, што је у средишту данашње климатске кризе.

Потребно је *ограничити култ куповине и потрошње*. Три деценије слободне трговине, дерегулације и приватизације нису биле само резултат похлепних људи, који су жељели веће корпоративне профите. Оне су такође биле одговор на стагфлацију из 1970-их, која је створила интензиван притисак да се пронађу нови путеви за брзи економски раст. Пријетња је била реална јер је пад производње, по дефиницији, криза – рецесија, а ако је довољно дубока онда је у питању депресија. Суштина је да се економска криза, која има своје коријене у *прекомјерној потрошњи природних ресурса*, мора ријешити не само побољшањем ефикасности наших економија већ и смањењем количине материјалних ствари које 20% најбогатијих људи на Планети конзумира. Или ћемо урушити систем или ћемо срушити Планету!? Излаз је у томе да се прихвати *управљана транзиција* на другу економску парадигму, користећи све претходно споменуте алате планирања. Повећање потрошње треба да буде резервисано за оне широм свијета који се још увијек извлаче из сиромаштва. Смислен одговор на еколошку кризу је *опорезивање угљеника и финансијских спекулација*. То значи повећање пореза на корпорације и богате, смањење војних буџета и елиминисање апсурдних субвенција за фосилна горива и индустрије. Нарочито треба критиковати корпорације са милијардама профита, као што су то нафтне компаније. Проблем је и *финасирање лобиста против климатског законодавства и финансирање покрета порицатеља* посткарбонске будућности. Ти порицатељи тврде да су климатске промјене завјера да би се прерасподијелило богатство и водио класни рат.

Одговор на климатске промјене захтијева да се прекрши свако правило у вези слободног тржишта и да се то хитно учини. Потребно је поново изградити јавну сферу, поништити приватизацију, релокализовати велике дијелове привреде, смањити прекомјерну потрошњу, вратити дугорочно планирање, снажно регулисати и опорезивати корпорације, можда чак и национализовати неке од њих, смањити војну потрошњу и признати дугове глобалном Југу.

Клајн се позива на *Маркса*, који је писао о непоправљивом расцјепу капитализма са природним законима самога живота, а и многи на љевичи су тврдили да би економски систем, изграђен на ослобађању прождрљивих апетита капитала, преплавио природне системе од којих живот зависи.

Поглед на свијет из *перспективе зелене љевице*, а који одбацује пуки реформизам и доводи у питање централну улогу профита у економији, нуди најбољу *наду човјечанству* да превазиђе кризе. Климатске промјене детонирају идеолошку скелу на којој почива савремени конзервативизам, као систем вјеровања који омаловажава колективну акцију и поштује потпуну слободу тржишта. *Зелена љевица* тражи колективну акцију у невиђеним размјерама и драматично обуздавање тржишних снага, које су створиле и продубљивале кризе. У источњачким културама, моћ не почива у ономе што сте урадили као појединац већ у ономе што сте урадили као дио великог, организованог и фокусираног покрета, као на примјер у случају организовања радника у штрајк ради бољих радних услова.

То је сушта супротност култури у Канади, коју Клајн познаје. Наиме, у богатим земљама све се више говори о томе како су појединци моћни управо као појединци, као потрошачи, као активисти. Тамо се политичка увјерења прво исказују кроз лични избор начина живота (нпр. вегетаријанства, фер трговине, куповине локалних производа, бојкотовањем великих и девијантних брендова и слично). То све говори о различитим схватањима друштвених промјена. Локално је важно, али није довољно. Тешка истина је да је одговор на питање – шта могу, као појединац, да урадим да зауставим климатске промјене – ништа. Можемо се само заједно суочити са изазовом, као дио масовног и организованог глобалног покрета. Клајн упозорава да нико сам не може да промијени свијет, али и да не треба то да чини сам, јер свијет не зависи од њега. Ово се посебно односи на младе људе, који имају преувеличан осјећај сопствене важности и који су јако осјетљив на климатске промјене и дешавања у будућности. Будућност овог свијета зависи од снаге покрета трансформације.

Клајн подсјећа на важност интерсекционалног приступа друштвеним и политичким промјенама, јер само холистички приступ, који не жртвује ни једно од егзистенцијалних питања на олтару било ког другог питања, може донијети дубоку трансформацију која је потребна.

Значајну интервенционистичку улогу у суочавању с климатским промјенама неизоставно има и моћ науке о клими. Зато Клајн спомиње *Међувладин панел о климатским промјенама*, као међувладино тијело Уједињених народа, са сједиштем у Женеви, а који су 1988. године основали Програм Уједињених народа за животну средину (УНЕП) и Свјетска метеоролошка организација. Програм објављује извјештаје (који настају на темељу координисаног програма истраживања неколико хиљада научника и стручњака у више од 100 земаља), а у којима се истиче да се климатске промјене убрзавају, да их је у знатној мјери произвео човјек и да повећавају опасност од рата и сукоба због оскудних ресурса (нарочито питке воде), те да хитно треба подузети против-мјере, како би се спријечила глобална климатска криза и пријетња темељу људског живота. Програм је добио Нобелову награду за мир 2007. године. Програм синтетиче све најбоље науке, да би се осмислиле пројекције с којима се велика већина научника мора усагласити прије него се ишта у јавности подузме.

Климатска криза је доминантно проузрокована *понашањем најбогатијих слојева друштва* јер је скоро 50% глобалних емисија произведено од стране најбогатијих 10% свјетске популације. Али утицај ових емисија прво и најгоре погађа најсиромашније, тјерајући их да мигрирају. Према студији Свјетске банке из 2018. године, процјењује се да

ће до 2050. године више од 140 милиона људи бити дислоцирано због климатских стресова. Праведно би било да најбогатијих 10-20% заустави основни узрок ове све дубље кризе и то путем смањења емисија брзином коју технологија дозвољава (премиса Зеленог новог договора). Климатски поремећаји појачавају све друге кризе и само ће се још више погоршавати како буде топлије. Умјесто да помогну, најбогатије земље на Планети прије су ријешене да продубе кризу на свим фронтима. Тако се умјесто за климатску хуманост опредјељују за *климатско варварство*, чији су саставни дио *еколошки колонијализам* и *еколошки-тероризам*, као облици насиља *антиимиграционог бјелачког супрематизма*. С обзиром да не успијевају да обезбиједу значајну помоћ како би се сиромашније нације боље заштитиле од временских екстрема, најодговорнији за климатску кризу тако избјегавају колективну солидарност на глобалном нивоу. Отуда се климатско варварство јавља у времену пораста мора и растућег фашизма. За борбу против климатског варварства биће неопходно много више од пореза на угљеник или ограничења трговине. Биће неопходан свеобухватан рат против загађења и сиромаштва, расизма и колонијализма.

Треба нам и потпуно *нови начин размишљања* – морамо престати да се такмичимо једни с другима. Треба да почнемо да сарађујемо и дијелимо преостале ресурсе Планете на праведан начин јер наша кућа гори. Прекасно је да спасимо све наше ствари, али још увијек можемо да спасемо једни друге и многе друге врсте, преко домаћег пандана европског Зеленог договора (плана), који још увијек није усвојен у Влади Републике Србије, иако је приједлог нацрта био на јавној расправи почетком 2020. године, у виду *Стратегије нискоугљичног развоја* (према подацима научно-популарног часописа Национална географија – Србија), у складу с мапом зелене транзиције из усвојене Зелене Агенде.

14.02.2023., Бањалука